

*Особлива вдячність
висловлюється автором
науковому керівнику, професору
Костянтину Олександровичу Чаплинському*

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1.	
КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ	12
1.1. Генеза розуміння моральності як наукової категорії	12
1.2. Поняття кримінального правопорушення проти моральності, його ознаки та місце у структурі злочинності	32
РОЗДІЛ 2.	
ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ	47
2.1. Концепція криміналістичної характеристики та її значення для методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності	47
2.2. Характеристика способу вчинення кримінальних правопорушень проти моральності та предмета злочинного посягання	58
2.3. Обстановка вчинення кримінального правопорушення та слідова картина	76
2.4. Характеристика особи злочинця та потерпілого як елементів криміналістичної характеристики	92

РОЗДІЛ 3.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПЛАНУВАННЯ Й ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

3.1. Особливості початку досудового розслідування та коло обставин, що підлягають встановленню	110
3.2. Типові слідчі ситуації у провадженнях за фактами вчинення кримінальних правопорушень проти моральності	129
3.3. Взаємодія працівників підрозділів правоохоронних органів, а також державних, приватних і громадських підприємств, установ та організацій під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності	139

РОЗДІЛ 4.

НАУКОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ТАКТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ

4.1. Поняття та сутність тактичного забезпечення досудового розслідування	160
4.2. Організаційно-тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з матеріальних джерел	169
4.3. Особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації з особистісних джерел	199
4.4. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій для отримання інформації зі змішаних джерел	222
4.5. Використання спеціальних знань як засіб тактичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності	254

РОЗДІЛ 5.	
НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ	
КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	
ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ	273
5.1. Міжнародне співробітництво	
у боротьбі з кримінальними правопорушеннями	
проти моральності	273
5.2. Протидія легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом,	
як спосіб уникнення правових наслідків особами,	
які вчинили кримінальні правопорушення	
проти моральності	286
5.3. Криміналістичні засоби та методи подолання протидії	
розслідуванню кримінальних правопорушень	
проти моральності	297
5.4. Профілактична діяльність уповноважених осіб	
у провадженнях за фактами вчинення	
кримінальних правопорушень проти моральності	311
ВИСНОВКИ	322
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	331
ДОДАТКИ	374

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ЄРДР** – Єдиний реєстр досудових розслідувань
- ЗО** – Злочинні організації
- КК** – Кримінальний кодекс України
- КПК** – Кримінальний процесуальний кодекс України
- МВС** – Міністерство внутрішніх справ України
- ОГ** – Організовані групи
- ОМП** – Огляд місця події
- ОРЗ** – Оперативно-розшукові заходи
- СБУ** – Служба безпеки України
- СРД** – Слідча (розшукова) дія
- НСРД** – Негласна слідча (розшукова) дія
- СОГ** – Слідчо-оперативна група
- див.** – Дивитися
- м.** – Місто
- п.** – Пункт
- ст.** – Стаття
- с.** – Сторінка
- т. ін.** – Таке інше
- ч.** – Частина

Моральні якості виявляються у зв'язку з намірами.
Арістотель

Мабуть, тільки через те знову та знову починаються війни,
що один ніколи не зможе повною мірою відчутти,
як страждає інший.
Еріх Марія Ремарк

Мораль – це не просто специфічне суспільне явище,
що відрізняє людину від світу природи, але й особливе явище
в історичному розвитку суспільства, яке відрізняється
від всіх інших способів впорядкування суспільного досвіду.
Георг Вільгельм Фрідріх Гегель

ПЕРЕДМОВА

Держава гарантує забезпечення прав і свобод кожної людини та громадянина незалежно від віросповідання, політичних переконань, гендерних особливостей. Поряд зі зростанням злочинності, криміналізації суспільства спостерігається «руйнування» моральних норм, принципів виховання та релігійних основ. У той же час євроінтеграційні процеси в Україні зумовлюють відповідні зміни як у законодавчому полі, так і у розумінні окремих моральних засад функціонування соціуму. Останнім часом особливого резонансу набуває значне зростання сутенерства, втягнення неповнолітніх у заняття проституцією, жорстокого поводження з тваринами, наруги над могилами та ін. Зважаючи на це, спостерігається активізація діяльності громадських організацій щодо протидії злочинним проявам, зокрема FemUA Nordic Model, Легалайф-Україна, які займаються захистом жінок від комерційного сексу, або різноманітних Всесвітніх зоозахисних товариств (World Society for the Protection of Animals), компаній (Libearty), фондів (WWF), громадських організацій (Time of Action, PETA), суспільних рухів (Animal Liberation Front, ALF), що займаються захистом тварин.

Спостерігається і збільшення кількості закладів, де надаються інтимні послуги, набирає обертів «секс-туризм». На сьогодні у суспільстві точиться дискусія – що робити з такою діяльністю. Так, у 8 країнах Європи (Австрії, Німеччині, Греції, Латвії, Нідерландах, Туреччині, Угорщині, Швейцарії) проституція повністю легалізована. Деякі країни ЄС легалізували індивідуальну проституцію, проте заборонили роботу борделів і сутенерів (Бельгія, Люксембург, Польща, Чехія). В умовах сьогодення найбільш дієвою є «скандинавська модель», яка запроваджена у Норвегії, Франції, Швеції та передбачає відповідальність не тільки «секс-працівниць», але й осіб, які користуються інтимними послугами.

Втім, навіть за умови законодавчого закріплення деяких видів цієї діяльності, постає питання їх учинення в позаправовому полі. Тому діяльність правоохоронних органів щодо розслідування фактів учинення протиправних діянь цих категорій не втратить своєї актуальності. У зв'язку з цим постає питання створення сучасної дієвої методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. Вчинення винними зазначених діянь, соціальна небезпека яких визначається не стільки їх кількістю, скільки специфікою шкоди, що завдається всьому українському соціуму та вражає різні сфери суспільного життя. Така діяльність породжує збільшення кількості вчинення супутніх правопорушень (вбивств, зґвалтувань, насильницьких дій сексуального характеру та ін.), поширення венеричних інфекцій і хвороб.

Відповідно до статистичних відомостей Генеральної прокуратури України у 2013 р. обліковано 4618 фактів учинення кримінальних правопорушень проти моральності, тоді як повідомлення про підозру було вручено у 2772 провадженнях, у 2014 р. – 4397, повідомлення про підозру – у 2837 провадженнях, у 2015 р. – 4420, повідомлення про підозру – у 2974 провадженнях, у 2016 р. – 3882, повідомлення про підозру – у 2139 провадженнях, у 2017 р. – 4426, повідомлення про підозру – у 3232 провадженнях, у 2018 р. – 4885, повідомлення про підозру – у 3667 провадженнях, у 2019 р. – 3114, повідомлення про підозру – у 2072 провадженнях, за 9 місяців 2020 р. – 2896, з яких повідомлення про підозру вручено лише в 1919 кримінальних

провадженнях (Додаток В, діаграма № 1). Як бачимо, кількість протиправних діянь досліджуваної категорії з року в рік знаходиться на високому рівні, а результати повідомлення про підозру вручається лише у 60–70 % випадках. Крім того, необхідно наголосити на їх високій латентності. Означені показники вказують на недосконалість методики розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. У зв'язку з цим діяльність підрозділів Національної поліції України вимагає постійного та сучасного оновлення з урахуванням потреб практики, а також новітніх форм і методів протидії протиправній діяльності у сфері моральності.

Теоретичною основою проведеного дослідження стали основоположні роботи вчених, які зробили вагомий внесок у розробку кримінально-правових, кримінологічних, кримінально-процесуальних, оперативно-розшукових і криміналістичних основ розслідування кримінальних правопорушень, зокрема: Ю. П. Аленіна, Л. І. Аркуші, О. Я. Баєва, В. Д. Басая, І. В. Басистої, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. І. Боярова, В. І. Василичука, О. І. Возгріна, А. Ф. Волобуєва, В. І. Галагана, М. М. Гапановича, І. Ф. Герасимова, І. В. Гори, М. Л. Грібова, О. М. Гуміна, В. В. Дарагана, О. М. Джужі, Л. Я. Драпкіна, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, В. П. Захарова, А. В. Іщенко, О. В. Капліної, Н. С. Карпова, О. В. Кириченка, А. М. Кислого, Н. І. Клименко, В. А. Колесника, В. П. Колмакова, В. О. Коновалової, В. П. Корж, М. В. Корнієнка, В. С. Кузьмічова, В. І. Кулікова, В. І. Литвиненка, В. В. Лисенка, В. К. Лисиченка, Л. М. Лобойка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Г. А. Матусовського, С. І. Мінченка, О. Л. Мусієнка, Д. Й. Никифорчука, О. В. Одерія, В. Л. Ортинського, І. В. Пирога, М. А. Погорецького, О. О. Подобного, М. І. Порубова, О. В. Пчеліної, М. В. Салтевського, Д. Б. Сергєєвої, С. В. Слінька, С. М. Стахівського, Р. Л. Степанюка, А. В. Столітнього, М. П. Стрельбицького, В. Є. Тарасенка, Р. В. Тарасенка, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, В. В. Тіщенко, В. Г. Уварова, Л. Д. Удалової, І. Ф. Хараберюша, П. В. Цимбала, М. С. Цуцкірідзе, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Черноус, В. В. Шендрика, В. Ю. Шепітька, О. Г. Шило, М. Є. Шумила, М. Г. Щербаковського, Б. В. Щура, В. В. Юсупова, О. О. Юхна, М. П. Яблокова та ін.

Питання кримінально-правової та кримінологічної характеристик, криміналістичного та кримінально-процесуального забезпечення розслідування кримінальних правопорушень проти моральності у своїх роботах досліджували такі вчені, як: Ю. В. Александрова, Р. А. Арсланбекова, А. В. Вавриш, Б. В. Даніельбек, В. В. Демідова, О. В. Дикий, М. С. Дмитрієв, О. О. Дудорова, Р. А. Запорожець, О. М. Ігнатова, С. Г. Кулик, В. О. Лазарєв, В. О. Малярова, А. В. Микитчик, В. Ю. Мосяженко, Р. М. Мрочко, В. С. Соловійов, В. В. Тютюник, О. М. Федик, С. А. Циркун, Т. А. Шевчук, С. С. Яценко та ін.

Серед останніх наукових розробок з проблематики розслідування протиправних діянь досліджуваної категорії необхідно виділити наступні праці: Д. А. Сафонов «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування наруги над могилою» (Дніпропетровськ, 2012), Д. С. Паляничко «Методика розслідування злочинів, пов'язаних із дитячою порнографією» (Одеса, 2013), В. О. Малярова «Теоретичні основи формування та реалізації методики розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків» (Харків, 2014), К. Ю. Назаренко «Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом» (Дніпро, 2016), К. В. Латиш «Криміналістична характеристика та організаційно-тактичні основи розслідування вандалізму» (Харків, 2016), М. В. Куратченко «Розслідування сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією» (Дніпро, 2017), В. О. Лазарєв «Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства» (Дніпро, 2019), А. І. Довгань «Методика розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом» (Львів, 2019), Д. Є. Кирюха «Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом» (Київ, 2019), Є. Ю. Буждиганчук «Розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою» (Київ, 2020).

Слід акцентувати, що наукові розробки зазначених науковців, незважаючи на їх важливість, торкалися окремих видів кримінальних правопорушень. Зокрема, окремо досліджувались видові та

внутрішньовидові методики розслідування протиправних діянь, кваліфікованих за статтями 297, 301–304 КК України. Крім того, через постійні зміни у законодавстві низка положень деякою мірою втратила свою актуальність, а окремі аспекти цієї проблематики потребують удосконалення та подальшого розвитку. Враховуючи їх латентний характер, потребують удосконалення криміналістичні засоби та методи подолання протидії розслідуванню, а також профілактична діяльність уповноважених осіб стосовно виявлення причин і умов, що сприяють учиненню досліджуваної категорії правопорушень. Також недослідженими залишаються особливості розслідування із застосуванням тактичних прийомів і комплексів СРД і НСРД. Вказані фактори у своїй сукупності окреслили актуальність визначеної проблематики, її наукову, теоретичну та практичну значимість і зумовили вибір теми наукового дослідження.

Зазначене свідчить про актуальність досліджуваної тематики, її науково-теоретичну та практичну значущість. Монографія, що знаходиться у ваших руках, є спробою розкрити дану проблематику та надати теоретичне підґрунтя для майбутнього розслідування кримінальних правопорушень проти моральності працівниками правоохоронних органів України.

РОЗДІЛ 1.

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ МОРАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Генеза розуміння моральності як наукової категорії

Моральність – що це? Сукупність сучасних загальноприйнятих норм поведінки чи усталена десятиліттями система інституцій функціонування суспільства? Значна кількість вчених ставила собі це питання. І відповіді були найрізноманітніші. Крім того, поставали питання співвідношення різноманітних понять, зокрема: мораль і моральність; моральність і право; мораль і право. У той же час у даному дослідженні ми маємо за мету сформулювати нову концепційно-сутнісну модель розслідування кримінальних правопорушень проти моральності, яка полягає у побудові міжвидової (родової) методики розслідування вказаних діянь, що обумовлена особливостями кримінально-правової та криміналістичної характеристик визначеної категорії протиправних діянь, а також процесуальним, організаційним і тактичним забезпеченням проведення процесуальних дій під час здійснення кримінальних проваджень досліджуваної категорії. Тому моральність цікавить нас у розрізі кримінально-процесуальних відносин. Але в будь-якому випадку загальні поняття та наукові категорії вважаємо за необхідне також досліджувати.

У даному розрізі цікавою є позиція Ю. С. Юшкевича, який наголошує на тому, що підхід, згідно з яким поняття моралі та моральності

не є синонімами, а також надання терміну «моральність» значення втілення моралі, моральних цінностей, моральних норм у житті є досить ґрунтовним, оскільки методологічно пояснює перетворення моральної свідомості (через моральне виховання, освіту та навчання) в моральну поведінку, духовності – у практику. Автор визначає мораль як одну з найдавніших форм суспільної свідомості, систему поглядів і уявлень, що виникає та розвивається на основі потреби суспільства регулювати поведінку людей у різних сферах їхнього життя за допомогою норм, заборон і вимог. При цьому моральність Ю. С. Юшкевич розглядає як характеристику особливого виду практичної діяльності та відносин людей, що мотивуються моральними переконаннями, цінностями, ідеалами, нормами та принципами¹.

У свою чергу, А. В. Ландіна акцентує увагу на тому, що моральність виділяється вченими із складного переплетіння суспільних і життєвих явищ не лише як науково даний об'єкт, а через призму історичного досвіду багатьох поколінь, як насамперед культурно усвідомлений предмет. Для того, щоб знайти правильне визначення як моралі, так і моральності в юридичному значенні, необхідно враховувати особливості розуміння вказаних понять не лише з філософсько-наукової точки зору, а і в тому значенні, яке вкладається в них масово-практичною свідомістю (тобто те, як мораль і моральність розуміється всіма людьми), а також соціологічними та гуманітарними науками (педагогіка, історія, літературна критика тощо). У будь-якому разі, зазначає авторка, філософ або вчений-юрист підсвідомо бере до уваги і ті значення термінів «мораль» і «моральність», які широко вживаються у процесі повсякденного спілкування між людьми, у вигляді саме вихідних понять, коли починає будувати своє наукове обґрунтування доцільності того чи іншого визначення цих понять².

¹ Юшкевич Ю. С. Теоретико-методологічні засади дослідження морально-етичних цінностей. *Наукове пізнання: методологія та технологія*. 2012. № 2 (29). С. 152–157.

² Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2005. 227 с.